

**Поняття про метод у лінгвістиці.
Порівняльні, соціолінгвістичні,
психологічні та математичні методи**

Лекція № 14

План

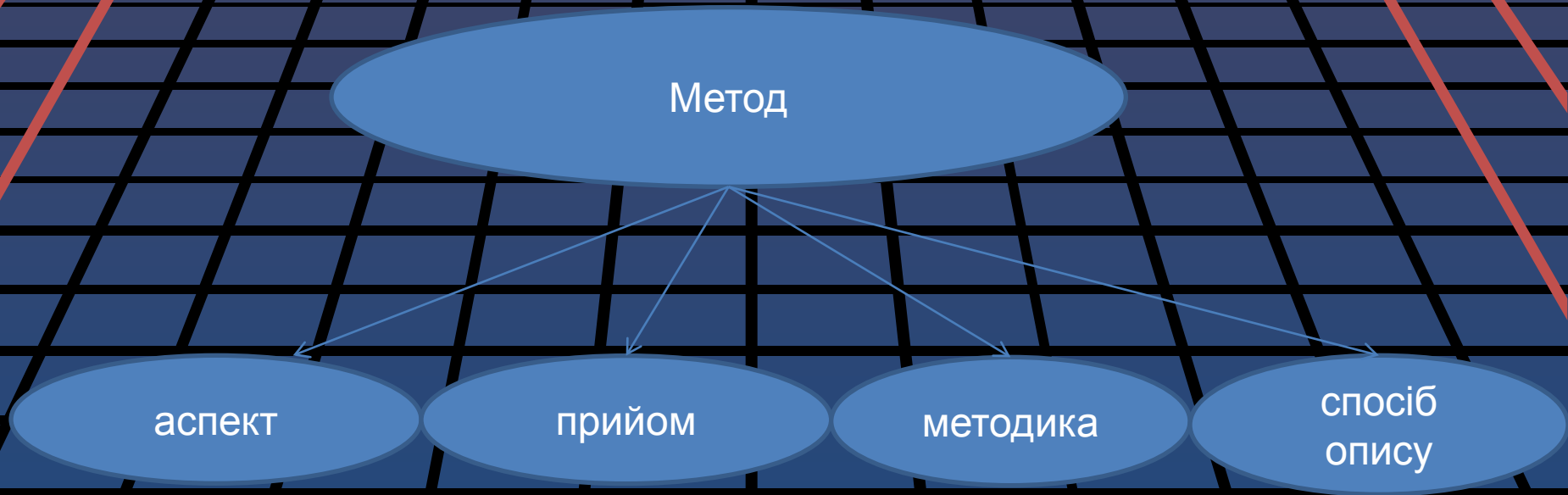
1. Поняття про метод у лінгвістиці.
Описовий метод.
2. Порівняльні методи.
3. Соціолінгвістичні методи.
4. Методи психолінгвістики.
5. Математичні методи і прийоми.

- **Методологія** – вчення про наукові методи взагалі і методи окремих наук.
- **Метод** – це спосіб підходу до дійсності і засіб пізнання об'єкта природи, суспільства, мислення.
- **Лінгвістичний метод** – це спосіб, прийом або система прийомів, які використовуються в процесі дослідження мови.



- Необхідно розрізняти чотири поняття, які виражаються терміном метод:

- Метод – аспект,
- Метод – прийом,
- Метод – методика,
- Метод – спосіб опису.



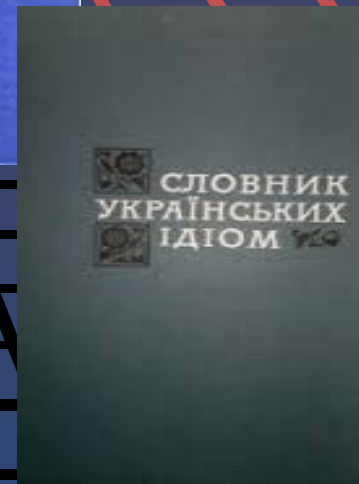
- **Метод–аспект** являє собою спосіб пізнання, підхід до виділених для визначення окремих сторін певного об'єкта чи явища.
- **Метод–прийом** – це сукупність правил дослідження, сформульованих як методика аналізу. Методи-прийоми входять до складу основних методів або існують як міжметодові прийоми.
- **Метод–методика** – процедура застосування в процесі дослідження того чи іншого методу або прийому.
- **Метод–спосіб опису** – це манера опису отриманих результатів і викладання аргументів.



- На думку В.І. Кодухова, основними методами-аспектами є описовий, порівняльний і нормативно-стилістичний.



- Г. М. Удовиченко виділяє:
- 1. Описовий метод.
- 2. Порівняльно-історичний, з яким пов'язується зіставний і метод лінгвістичної географії.
- 3. Типологічний метод.
- 4. Методи структурної лінгвістики:
 - а) метод аналізу за безпосередніми складниками;
 - б) метод компонентного аналізу;
 - в) метод дистрибутивного аналізу;
 - г) метод трансформаційного аналізу.



- М. П. Кочерган виділяє наступні методи:
- 1) описовий метод;
- 2) порівняльно-історичний метод;
- 3) метод лінгвістичної географії;
- 4) зіставний метод;
- 5) структурний метод із чотирма різновидами аналізу;
- 6) соціолінгвістичні методи;
- 7) психолінгвістичні методи;
- 8) математичні методи.



- **Описовий метод** – це система дидактико-дослідницьких прийомів, які застосовуються для характерних мовних явищ на певному етапі розвитку суспільства. Тобто описовий метод – це завжди метод синхронного аналізу.



Студент

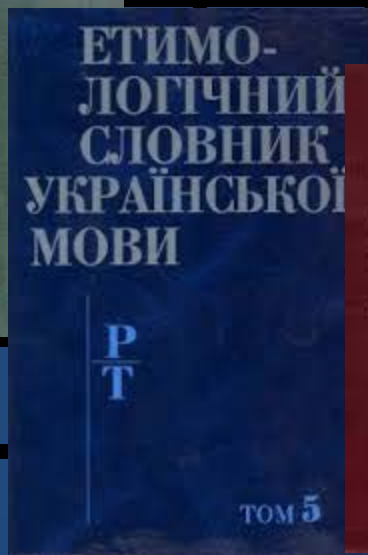
на четвертій
парі



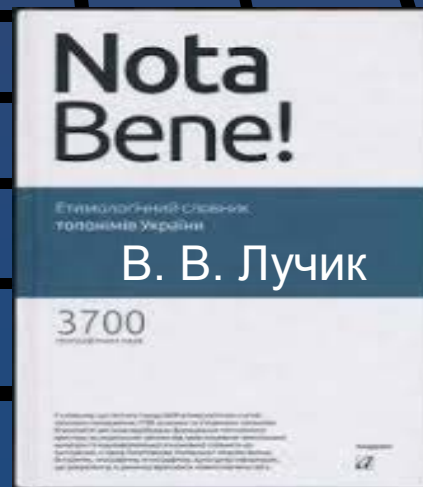
- Перший крок описового аналізу полягає у членуванні (сегментації) тексту на слова і речення, тобто на номінативні і комунікативні одиниці.
- Другий крок полягає в членуванні згаданих одиниць на менші структурні елементи: морфеми і словоформи у системі слів і словосполучень та членів речення в системі речень.
- Третій крок пов'язується із інтерпретацією виділених номінативно-комунікативних і структурних одиниць.



- **Порівняльно-історичний метод** – це сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мов однієї сім'ї, групи або підгрупи для встановлення закономірностей їхнього розвитку.



- Основне завдання порівняльно-історичного методу — реконструювати (відтворити) на матеріалі споріднених мов характерні для дописемного первісного стану факти і явища шляхом порівняння та історичного розгляду зафіксованих одиниць. Реконструкції піддаються, зазвичай, основи слів (корені або корені з афіксами), що у своєму найдавнішому вигляді являють собою праформи (архетипи), на базі яких розвинулися споріднені слова в мовах однієї групи, сім'ї.



■ *Прийоми порівняльно-історичного методу впливають із його основних завдань:*

- Встановлення спорідненості слів і мов загалом.
- Реконструкція праформ, яка здійснюється на підставі звукових, морфемний і семантичних відповідностей.
- Визначення абсолютної та відносної хронології фактів (наприклад, занепад зредукованих).

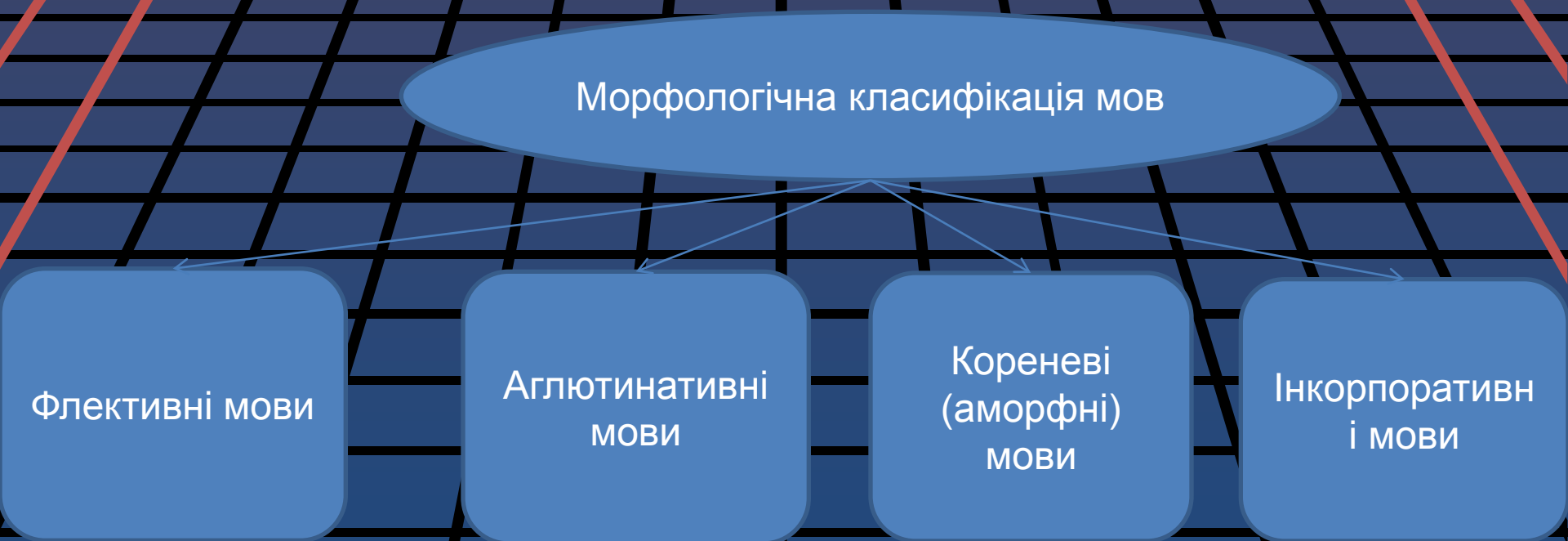


■ Порівняльно-зіставний, або зіставний метод використовується для з'ясування подібного (типологічного й відмінного (контрастивного, специфічного) у структурі як споріднених, так і неспоріднених мов, і ґрунтується на синхронічному підході.

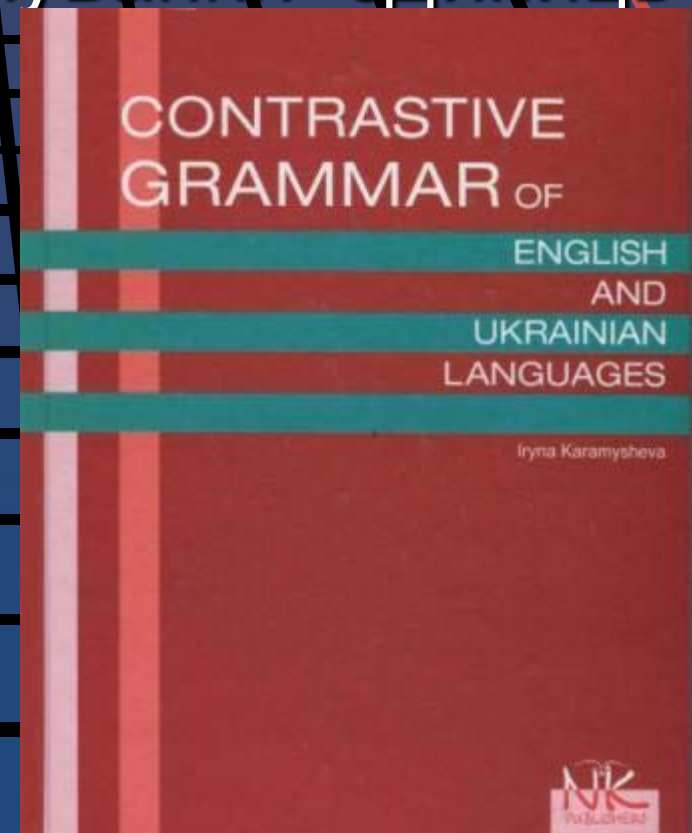
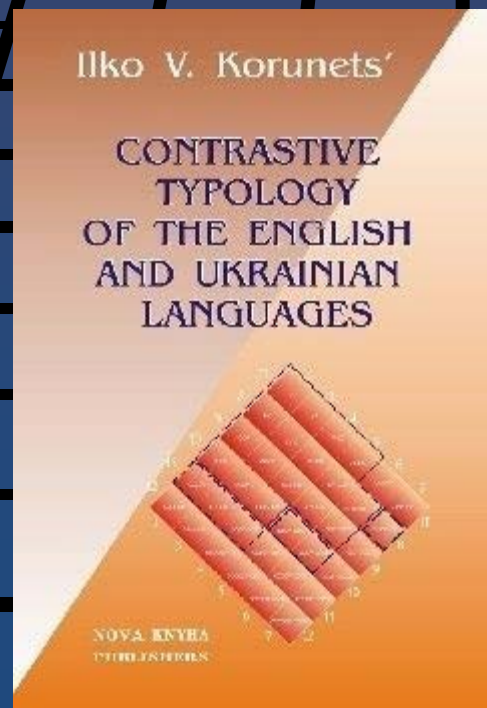
■ Метод реалізується шляхом системного порівняння певних ознак однієї мови з ознаками іншої. Подібні та відмінні (специфічні) ознаки можуть виявлятися на всіх мовних рівнях.

- Те, що зіставний метод застосовують переважно у порівняннях сучасних станів мов, відзначає М. П. Кочерган, який зіставний метод називає ще контрастивним або типологічним, та пропонує таку його дефініцію: *«сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис»*.
- Поступово сформувалося уявлення про власне *зіставний метод* як *сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення подібних і відмінних рис*.

Типологічний метод - сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою (мовами) з метою виявлення спільних закономірностей будови. Послідовне застосування цього методу дозволило, наприклад, створити типологічну (морфологічну) класифікацію мов.



- Метод контрастивної лінгвістики – сукупність прийомів дослідження й опису мови через її порівняння з іншою мовою (мовами) з метою виявлення відмінних закономірностей будови й особливостей функціонування одиниць зіставляваних мов.



Соціолінгвістичні методи – це комплекс лінгвістичних і соціологічних процедур, спрямованих на вивчення зв'язку мови і суспільства.

- Соціолінгвістика включає два типи методів: 1) методи польового дослідження, які пов'язані зі збиранням фактичного матеріалу в реальних умовах взаємодії мови і суспільства; 2) методи соціолінгвістичного аналізу зібраного матеріалу, які пов'язані з обробкою виявлених фактів чи відповідної інформації.



Методи психолінгвістики:

- 1) психолінгвістичний текстовий аналіз;
- 2) метод семантичного диференціалу;
- 3) вільний асоціативний експеримент;
- 4) інтент-аналіз;
- 5) контент-аналіз;
- 6) семантичний радикал;
- 7) інтроспективний аналіз.



Психолінгвістичний текстовий аналіз

- Спрямований на дослідження вербальних характеристик текстів
- До уваги беруться такі показники:
 - обсяг тексту;
 - кількість речень;
 - їхній середній розмір (свідчить про особливості вербального інтелекту чи про різку зміну емоційного стану);
 - коефіцієнт лексичної різноманітності (свідчить про особливості вербального інтелекту; в мовленні людини можна виявити психопатологію);
 - коефіцієнт агресивності/ дієслівності (співвідношення кількості дієслів і дієслівних форм (дієприкметників та дієприслівників) до загальної кількості всіх слів);
 - коефіцієнт логічної зв'язності (вираховується за формулою співвідношення загальної кількості службових слів (сполучників і прийменників) до загальної кількості речень);
 - коефіцієнт емболії (показник маркованості чи "засміченості" мовлення; становить собою співвідношення загальної кількості ембол, тобто слів, які не несуть семантичного навантаження, до загальної кількості слів у реченні).

Асоціативний експеримент

Це психологічний або психолінгвістичний експеримент, суть якого полягає в тому, що респондентові пропонують стимули різного типу (слова, малюнки тощо) з метою викликати у нього відповідні асоціації.

Розрізняють вільний асоціативний експеримент, коли респондентові пропонують відповісти словом, що перше спало йому на думку після пред'явлення стимулу, не обмежуючи вибір реакції жодними критеріями, та керований, коли експериментатор певним чином обмежує вибір реакції.



Виділяють різні види асоціацій при вільному асоціативному експерименті:

1. синтагматичні (руки - довгі, загребущі...)
2. парадигматичні (руки – ноги...)
3. тематичні (руки – брати, ловити...)
4. фонетичні (руки - круки...)
5. словотвірні (руки – рушник...)
6. граматичні (руки – рука...)
7. фразеологічні (рука руку мие)
8. асоціації–персоналії (брови – Брежнєв, політв'язень – Чорновіл, боксер - Кличко...)



Інтент-аналіз

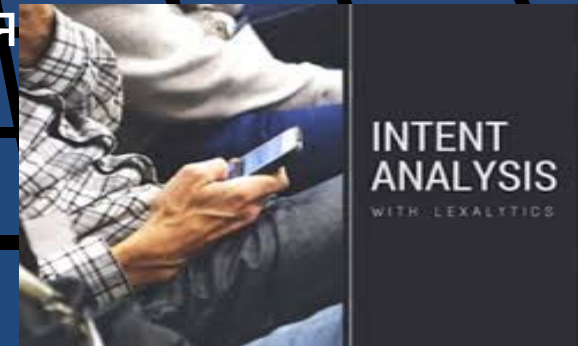
Оскільки будь-який текст є продуктом мисленнєвих процесів його авторів, тому містить одну або більше інтенцій різної спрямованості.

Іntenція — це суб'єктивна спрямованість на певний предмет, активність свідомості суб'єкта.

Текст як засіб комунікації між автором (мовцем) та читачем (слухачем) містить комунікативні інтенції двоскладової структури: позначення суб'єкта та ставлення до нього самого автора(мовця)

Дає змогу досліднику реконструювати ці інтенції на основі тексту — писемного або усного.

Два етапи: а) виявлення інтенцій; б) експертне оцінювання інтенцій, що лежать в основі висловлювання



Математичні методи (застосування математичного апарату для вивчення мовних явищ) ґрунтуються на двох характеристиках: **кількісних** і **статистичних**, які утворюють дві основні групи математичних методів і прийомів. Крім них, є ще

- методи теорії інформації - виявляють надлишкову інформацію;
- методи математичної логіки з використанням символічних знаків математики та алгоритмів;
- методи теорії ймовірності - відношення вдалих результатів до числа експериментів,
- теорія множин - враховує сукупність елементів в одній множині.



Використовують такі математичні (кількісні)
методи:

- теорія імовірності,
- математична статистика,
- теорія інформації,
- математична логіка,
- теорія алгоритмів.



Марков А. А. (старший)
2 (14) червня 1856 –
20 липня 1922

На початку ХХ ст. російський математик А. А. Марков (старший) застосував теорію імовірностей до вивчення розподілу літер на позначення голосних і приголосних звуків у друкованих російських текстах.

Статистичні методи

Закони Ципфа:

існує залежність між числом різних значень одного слова і його відносною частотою вживання; кількість значення наближається до квадратного кореня від частоти слова:

$t = \sqrt{f}$, де t — число значень, а f — відносна частота; відношення рангу слова в частотному словнику до частотності слова в мові становить постійну величину (константу)

$r \cdot f = c$, де r — ранг слова в частотному словнику, f — частота слова, c — постійна величина.

Застосування:

* визначення семантичної відстані між словами;
встановлення абсолютної хронології диференціації мовних сімей (метод глотохронології М. Сводеша);

Прийоми нормативно-стилістичної характеристики слів (стильостатистика)

Стильостатистика — це визначення і характеристика стилістичних особливостей окремих творів або авторів через кількісні відношення використаних мовних елементів.

Найпростішим різновидом статистичного підходу до вивчення мови письменників або окремих творів є підрахунок уживаності слів. Засіб стильової характеристики - критерій стабільності середньої частоти найуживаніших слів.

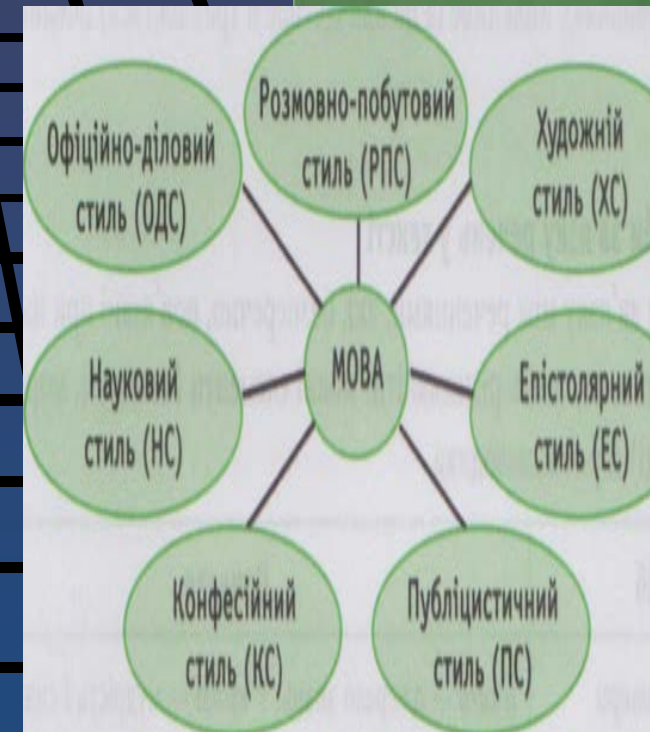
$$\bar{x} = E(x_1 + x_2 \dots x_n) / n$$

де x — вибіркова частота, $\bar{x}$ - середня частота, E — число вибірових частот, n — спостереження.

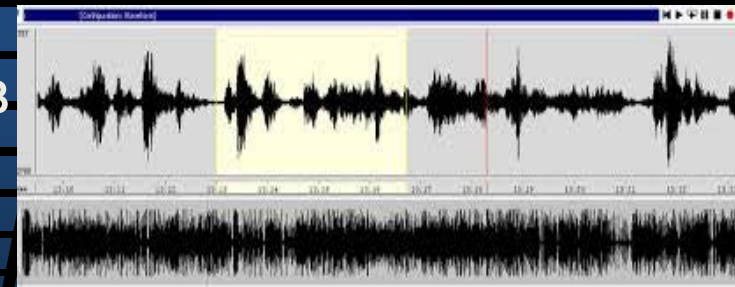
Для вивчення мовних функційних стилів застосовують два різновиди статистики - ймовірнісну і симптоматичну.

Ймовірнісна статистика допомагає встановити ступінь достовірності отриманих результатів, величину й кількість вибірок для аналізу із заданою точністю, вибрати об'єктивні критерії для диференціації різних стилів, визначити відстань між стилями.

Симптоматичну статистику застосовують у статистичному описі функційних стилів, оскільки за її допомогою можна виявити відсоткове співвідношення між різними типами мовних явищ.



Такі моделі дослідження лягли в основу інструментальної (експериментальної) фонетики -

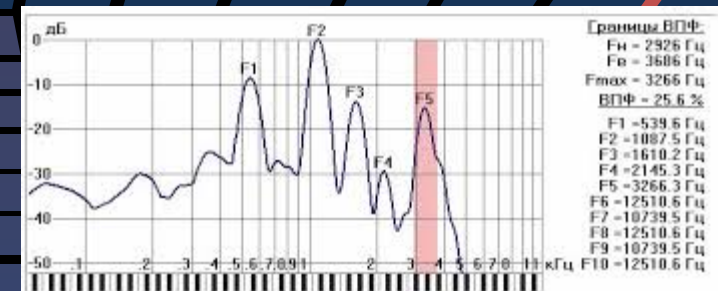


Інструментально-фонетичні прийоми, або експериментально-фонетичний метод пов'язаний із застосуванням спеціальної апаратури для вивчення звуків мови та інтонації.



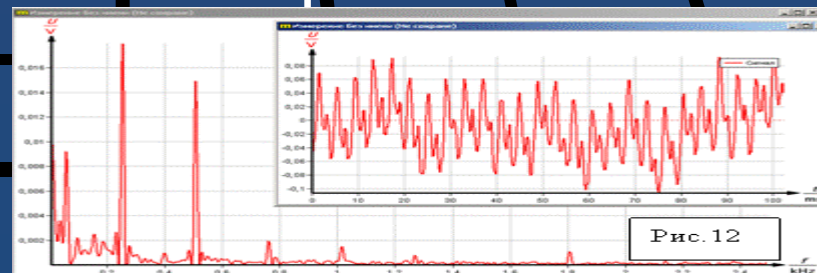
Прийоми цього методу діляться на:

соматичні (тілесні) – враховуються фізіологічні, мускульні процеси говоріння для висновків про фонетичні явища;



пневматичні – запис на спеціальному папері кімографа кривих, який відбиває вигуківі рухи органів мовлення і зміну тону чи шуму, що виникають унаслідок руху повітряного струменя;

електроакустичні – перетворення звукових особливостей мовлення в електричні коливання.



Thank You

